

KATARZYNA KOŁODZIEJCZYK
STOSUNKI UNII EUROPEJSKIEJ Z GRUPĄ PAŃSTW AFRYKI, KARAIBÓW
I PACYFIKU. ROLA I ZNACZENIE UMÓW O PARTNERSTWIE GOSPODARCZYM
W ZAKRESIE HANDLU I POMOCY ROZWOJOWEJ

WYDAWNICTWO RAMBLER,
WARSZAWA 2013, ss. 491

Już na wstępie tej recenzji należy podkreślić, że mamy tutaj do czynienia z dziełem oryginalnym, na polskim rynku wydawniczym pionierskim, jeśli chodzi o jego zawartość merytoryczną oraz pod względem metodologicznym i warsztatowym. Stanowi ono bezcenne źródło wiedzy na temat stosunków Unii Europejskiej z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku (AKP), a zwłaszcza o relacjach handlowych i pomocy rozwojowej, opartych na specyficznym typie umów o partnerstwie gospodarczym, znanych jako EPA (*Economic Partnership Agreements*). *Notabene* umowy te, obowiązujące od 1 stycznia 2008 roku, zmieniły zasady współpracy w relacjach handlowych Wspólnoty z krajami AKP, dostosowując je do reguł obowiązujących w Światowej Organizacji Handlu (WTO). Do tego czasu relacje te, sięgające utworzonej w 1957 roku Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG), koncentrowały się na stosunkach handlowych i pomocy rozwojowej i polegały na przyznawaniu przez EWG krajom AKP wielu preferencji handlowych oraz znacznego wsparcia finansowego w ramach specjalnie utworzonego Europejskiego Funduszu Rozwoju (EFR), którego środki zostały przeznaczone tylko dla państw z grupy AKP. Efektem tak ukształtowanego modelu stosunków stała się zależność krajów AKP od pomocy rozwojowej Unii Europejskiej oraz od handlu z Unią Europejską, oferującej preferencyjny dostęp do swego rynku i nie oczekującej wzajemności od państw AKP. Jednakże ta forma pomocy udzielanej przez Wspólnotę krajom AKP nie przyniosła spodziewanych efektów i należało ją zreformować. Ponadto te *de facto* jednostronne preferencje handlowe udzie-

lane przez Wspólnotę krajom AKP zostały zakwestionowane na forum WTO przez inne kraje rozwijające się, które nie mogły z takich preferencji korzystać. W rezultacie ostatecznie zrezygnowano z nich na rzecz wspomnianych umów EPA, które zakładają odejście od jednostronnych preferencji na rzecz wzajemnego znoszenia ceł. W praktyce oznacza to, że kraje AKP mogą teraz korzystać z bezcłowego dostępu do rynku wspólnotowego, ale pod warunkiem, że same zgodzą się na znoszenie (zgodnie z zasadą asymetrii) barier handlowych na towary sprowadzane z Unii Europejskiej. Ponadto umowy EPA objęły też wzajemny handel usługami oraz sprawy wykraczające poza wymagania WTO, tj. reguły konkurencji, zamówienia publiczne czy inwestycje. Dziś są one zasadniczym narzędziem przeobrażeń stosunków Unii Europejskiej z krajami AKP, zarówno w zakresie handlu, jak i pomocy rozwojowej. K. Kołodziejczyk trafnie wskazuje na jeszcze jedną istotną przyczynę w zmianie stanowiska Unii Europejskiej wobec państw AKP, a która oficjalnie raczej nie była i nie jest eksponowana przez przywódców Unii Europejskiej. Autorka pisze, że: *W rzeczywistości jednak trudno jest dopatrzeć się przejawów troskliwego stosunku państw europejskich do problemów społeczno-gospodarczych długoletnich partnerów z grupy AKP, do których od czasu powstania EWG zdążono się przyzwyczaić. Zmiany geopolityczne po 1989 r. i zakończenie rywalizacji Wschód – Zachód sprawiło, że wsparcie krajów AKP z powodów ideologicznych się zdezaktualizowało. Unia Europejska nie musiała już dłużej z pobudek politycznych wspierać finansowo państw AKP. Czynniki scalający dotychczasową współpracę w postaci pomocy rozwojowej przestał dla Unii odgrywać pierwszoplanową rolę. Zastąpiły go dynamicznie zachodzące zmiany w gospodarce światowej, które dla UE stały się kluczowe. Były także początkiem przekształceń wielostronnego systemu handlowego i nowego ładu w międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju, którego jednym z głównych kreatorów była Unia Europejska. W ich konsekwencji reformom zaczęły podlegać także unijna polityka handlowa i polityka współpracy na rzecz rozwoju* (s. 459). Aż trudno w to uwierzyć, ale z drugiej strony UE już nie stać na dofinansowywanie tak dużej liczby państw, które należą do grupy AKP, zwłaszcza w dobie kryzysu finansowo-gospodarczego, który podkopuje jej fundamenty. I jeszcze jedna trafna konkluzja Autorki, która pokazuje kulisy zmiany polityki rozwojowej i handlowej UE wobec państw AKP. Pisze tutaj wprost, że: *Wylanianie się nowych interesujących rynków wśród krajów rozwijających się pogłębiło marginalizację państw AKP. Zgoda Unii Europejskiej na zniesienie jednostronnych preferencji wobec krajów AKP odzwierciedlała w rzeczywistości przyjęcie przez Unię bardziej otwartej polityki zorientowanej na całą grupę państw rozwijających się. Traktując WTO jako płaszczyznę realizacji swych globalnych interesów handlowych i zdobywania nowych rynków, Unia*

Europejska nie mogła łamać jej zasad. Woląta „poświęcić” grupę AKP w zamian za nowe lukratywne rynki, przyjmując jednocześnie etykietkę uczestnika WTO, respektującego reguły wielostronnego systemu handlowego (s. 460).

Recenzowana monografia jest efektem wieloletnich badań naukowych Autorki i znakomitej, szerokiej bazy źródłowej, którą wykorzystwała, o czym świadczą obszerna, prawie trzydziestostronicowa bibliografia oraz rozbudowane przypisy, gdzie dominują dokumenty i materiały, często do tej pory niepublikowane, oraz literatura zwarta, artykuły i studia obcojęzyczne. Co więcej, dokonana przez Autorkę analiza jest osadzona na rozległej podstawie teoretycznej i przedstawiona w układzie problemowym, co jest rozwiązaniem słusznym z punktu widzenia poznawczego i w aspekcie metodologicznym.

Podjęty w pracy problem, czyli stosunki Unii Europejskiej z grupą państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku oparte na umowach nowego typu, czyli umowach EPA należą do unikatowych, a zarazem z wielu względów trudnych do analizy. Problem ten jest niezwykle ciekawy i aktualny, gdyż wpisuje się w zakres zagadnień związanych z dużą dynamiką zmian zachodzących na arenie międzynarodowej i w samej Unii Europejskiej, determinowanych globalizacją oraz procesami budowy nowego porządku międzynarodowego oraz kryzysem finansowo-gospodarczym, a także zmianami podstawowych parametrów środowiska międzynarodowego, w tym zwłaszcza jakościowych przeobrażeń jego struktury podmiotowej oraz w sferze organizacji i regulowania procesów społeczno-gospodarczych.

Głównym celem badawczym recenzowanej książki – jak czytamy we wstępie – jest próba przeprowadzenia kompleksowej: *analizy umów EPA i uchwycenie prawidłowości wpływających na proces kształtowania nowego modelu współpracy Unii Europejskiej z krajami AKP w zakresie handlu i pomocy rozwojowej* (s. 26). Cel ten oraz cele szczegółowe postawione przez Autorkę, m.in. analiza modelu stosunków handlowych UE i krajów AKP realizowanych na podstawie umów EPA oraz ukazanie istoty i wpływu umów na kształtowanie się nowego podejścia UE do charakteru pomocy rozwojowej, udzielanej przez nią państwom Afryki, Karaibów i Pacyfiku – co należy podkreślić – został osiągnięty z nawiązką, a w rezultacie tego powstała oryginalna pod każdym względem publikacja naukowa, zawierająca wiele inspirujących hipotez i pytań badawczych dotyczących tej bardzo ciekawej problematyki, a zarazem mało w Polsce znanej.

Katarzyna Kołodziejczyk nie ogranicza się tylko do analizy i opisu badanej materii, ale także dużo uwagi poświęca na ukazanie perspektyw wprowadzania w życie umów EPA, co jak się okazuje nie jest takie proste, i dalszych relacji handlowych między Unią Europejską i grupą państw AKP, a te już

dziś też nie napawają optymizmem. W rozważaniach tych troszkę zabrakło mi stanowiska Autorki wobec takiego scenariusza, w którym UE przestaje się angażować w udzielanie pomocy i ogranicza do minimum współpracę z krajami AKP, a co skrętnie mogą wykorzystać Chiny i umocnić tam swoją obecność, co już zresztą czynią, a co nie pozostanie bez wpływu na proces kształtowania się nowego ładu globalnego, w którym Stany Zjednoczone utracą hegemonalną pozycję na rzecz ChRL. Nie będzie to bez znaczenia dla UE, która może stać się co najwyżej półperyferią w nowym systemie międzynarodowym. Takie zagrożenie jest realne, a wskazują na to też ciekawe wnioski Autorki zawarte w omawianej monografii. Podkreśla ona, że umowy EPA zamiast przyczynić się do wprowadzenia długotrwałego, efektywnego modelu współpracy między UE i grupą państw AKP, póki co wprowadziły chaos nie mający precedensu w dotychczasowej historii wzajemnych relacji.

Nie budzi zastrzeżeń logiczna i przejrzysta struktura tej pracy, która została podporządkowana empirycznej weryfikacji postawionej przez Autorkę hipotezy, że: *Unia Europejska przedstawiając umowy EPA jako nowatorskie instrumenty służące rozwojowi krajów grupy AKP, w rzeczywistości traktuje je jako narzędzie realizacji własnych interesów w zakresie działań zewnętrznych* (s. 29).

Recenzowana książka składa się z sześciu rozdziałów podzielonych na poszczególne podrozdziały, ciekawego, obszernego wstępu, syntetycznego zakończenia oraz bibliografii, spisu tabel, wykresów i map. Rozdział pierwszy zatytułowany „Międzynarodowe uwarunkowania uzasadniające nowe formy instytucjonalizacji stosunków Unii Europejskiej z grupą państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku (AKP)”, stanowi *de facto* teoretyczne wprowadzenie do dalszych rozważań Autorki na temat przyczyn zmian unijnej polityki wobec tych państw na przełomie wieków XX i XXI. Szczegółowo ukazane są tu międzynarodowe przesłanki nowych form współpracy UE z krajami AKP i jej instytucjonalizacja, jak postępująca globalizacja i liberalizacja na arenie międzynarodowej.

Rozdział drugi, najobszerniejszy, zatytułowany „Nowy wymiar stosunków handlowych między Unią Europejską i grupą państw AKP” pokazuje proces tworzenia nowego modelu stosunków handlowych Unii Europejskiej i krajów grupy AKP. Oprócz przedstawienia legalnych podstaw umów EPA, jest ukazana istota i założenia nowych porozumień gospodarczych. Bardzo ciekawie i rzeczowo został przeanalizowany problem dostępu do rynku Unii Europejskiej dla krajów najsłabiej rozwiniętych (*Least Developed Countries*, LDC), co w literaturze polskiej jest zagadnieniem wręcz nieznanym.

W rozdziale trzecim, pt. „Instytucjonalno-merytoryczna złożoność procesu negocjacji umów EPA”, Autorka opisuje złożony proces negocjowania umów

EPA i jego uwarunkowania natury formalnej i organizacyjnej. Szczegółowo omawia charakter i specyfikę negocjacji prowadzonych na wspólnym szczeblu Unii Europejskiej i grupy państw AKP oraz analizuje czynniki determinujące stanowiska negocjacyjne UE i regionalnych grup państw AKP.

W rozdziale czwartym, zatytułowanym „Stosunki handlowe Unii Europejskiej i grupy państw AKP w nowych warunkach prawnych”, Katarzyna Kołodziejczyk analizuje różne reżimy handlowe, które Unia Europejska stosuje w relacjach z krajami AKP oraz pokazuje ich efekty w praktyce międzynarodowej.

Za wartościowy, bardzo istotny dla całej publikacji oraz rozważań Autorki należy uznać rozdział piąty pt. „Nowy wymiar pomocy rozwojowej Unii Europejskiej dla grupy państw AKP w kontekście umów EPA”, w którym zostały omówione takie problemy, jak istota nowego charakteru pomocy rozwojowej udzielanej przez Unię Europejską państwom AKP oraz ich miejsce w unijnej strategii *Aid for Trade*.

Równie wartościowy jest rozdział szósty pt. „Przyszłość i ocena umów EPA”. Autorka dokonuje tu oceny umów EPA i pokazuje ich perspektywę. Sporo uwagi poświęca też różnym kwestiom spornym, które utrudniają zakończenie procesu wdrażania w życie umów EPA i w przyszłości mogą poważnie zaważyć na losach AKP oraz Unii Europejskiej.

Poziom merytoryczny recenzowanej książki oceniam bardzo wysoko. Podobnie erudycję Autorki, która z wielką swobodą porusza się w bogatej dokumentacji i literaturze przedmiotu. Dzięki temu powstało wartościowe studium politologiczne, które potwierdza, że jego Autorka jest badaczką dojrzałą i rzetelną, potrafiącą samodzielnie dochodzić do odkrywczych wniosków naukowych.

Konkludując, raz jeszcze stwierdzam, że mamy tu do czynienia z bardzo wartościową publikacją, która ma wiele zalet i skutecznie wypełnia lukę na ten temat w polskiej literaturze przedmiotu. Autorka wykonała olbrzymią pracę badawczą, a jej dzieło z całą pewnością zasługuje na wyróżnienie. Jest to praca nietuzinkowa, oryginalna i wiele nowego wnosząca do nauk społecznych, szczególnie zaś do nauk o polityce. Także pod względem formalnym, recenzowana praca nie budzi zastrzeżeń.

Józef M. Fiszer